

KUNNSKAPSDEPARTEMENTET

Veileder

Fra eldst til yngst

Samarbeid og sammenheng mellom
barnehage og skole

KUNNSKAPSDEPARTEMENTET

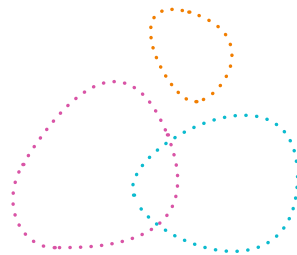
Veileder

Fra eldst til yngst

Samarbeid og sammenheng mellom
barnehage og skole

Innhold

Forord	7
Om veilederen	8
Regelverk og rammebetingelser	10
Ulike læringskulturer i barnehage og skole	12
Gode overganger for barnet	14
Barnehagebarn bør bli kjent med skole og skolefritidsordning	16
Foreldrene må også med	19
God informasjon om hvert barn før skolestart	20
Sammenheng for barn fra barnehager som bygger på samisk språk og kultur	21
Sammenheng for barn med behov for særskilt tilrettelegging og oppfølging	21
Tilrettelegging av samarbeid og sammenheng – aktørenes roller	24
Kommunens rolle	24
Barnehagens og skolens rolle	27
Fylkesmannen	28
Til slutt	29
Grunnlagsdokumenter	30
Litteraturliste	30

Forord

Første skuledag er ein viktig merkedag i eit barns liv. For dei fleste er det ein dag både barnet og foreldra ser fram til med forventning. Det er viktig å leggje til rette for at alle barn får ein god start på skulen.

Det er fantastisk å vere vitne til små barn sin læring, sjå korleis språket litt etter litt kjem på plass, korleis motorikken utviklar seg og korleis barnet orienterer seg i høve til omgjevnadene. Nyare kunnskap om barn sin utvikling understrekar små barn sine evner til å lære, og ikkje minst – kor store gevinstar ein kan hente seinare i livet når det vert lagt godt til rette for læring i tidlege år.

Som kunnskapsminister er eg oppteken av å skape heilskap i opplæringsløpet og å skape gode rammer for vekst og tryggleik. Dette er også viktig i barnet sin overgang frå barnehage til skule. Samarbeid mellom institusjonane kan skape heilskap og samanheng for barnet i overgangen. Samarbeidet mellom barnehage og skule omfattar både tida før, under og etter barnet sluttar i barnehagen og startar på skulen.

I mange kommunar, barnehagar og skuler er det gode rutinar for samarbeid mellom barnehage, skule og foreldre. Innhaldet i rettleiaren vil derfor være kjent for mange. Mitt håp er at rettleiaren kan vere til hjelp for kommunar, barnehagar og skuler som ikkje har fått rutinar på plass, og at den kan gje inspirasjon til dei som allereie har gode rutinar for samarbeid.

Bård Vegar Solhjell

Kunnskapsminister

Om veilederen

Veilederen har som formål å styrke sammenhengen mellom barnehage og skole og skape en god overgang for barn når de begynner på skolen. Samarbeid mellom barnehage- og skoleeiere, barnehager og skoler er en forutsetning for å få dette til.

I St.meld. nr. 16 vektlegges *tidlig innsats for livslang læring*. Tidlig innsats handler om at utdanningssystemet skal legge til rette for at alle inkluderes i gode læringsprosesser tidlig. God kvalitet og sammenheng i utdanningssystemet kommer alle barn, unge og voksne til gode, og har særlig stor betydning for grupper og individer som står i fare for å ikke lykkes i utdanningssystemet.

Å være klar for skolelivet må ses i sammenheng med barnets omgivelser, familien, de jevnaldrende, barnehagen og lærerne i skolen.

Barn og unges læringsmuligheter må bygges opp stein på stein. For de yngste barna er fortsatt motivasjonen sterk og mulighetene mange. Å oppleve sammenheng mellom barnehage og skole og være trygg i overgangsfasen gir et godt grunnlag for det videre opplæringsløpet.

Når skolestarten nærmer seg, har vi tradisjonelt rettet oppmerksomheten mot barnets individuelle forutsetninger for å sikre at barnet skal være «klar» for skolen. Nyere forskning har vist at forberedelsene til skolelivet må inneholde et videre perspektiv. Å være klar for skolelivet må ses i sammenheng med barnets omgivelser, familien, de jevnaldrende, barnehagen og lærerne i skolen.

Denne veilederen skal først og fremst gi retningslinjer og anbefalinger i arbeidet, klargjøre gjeldende bestemmelser på feltet og vise gode måter å følge opp disse bestemmelsene på. Foreldre og foresatte (heretter kalt foreldre) skal være aktive parter i samarbeidet, og arbeidet skal skje i samsvar med gjeldende lover og forskrifter.

Veilederen er bygd opp i tre deler og inneholder:

- Rammebetingelser for samarbeid og sammenheng, herunder regelverk og ulike læringskulturer.
- Forutsetninger for god sammenheng og gode overganger for barnet.
- Anbefalinger om tilrettelegging av samarbeid og beskrivelse av de ulike aktørenes roller.

Styrke sammenhengen mellom barnehage og skole

For svært mange barn representerer barnehagen det første institusjonaliserte møtet med den livslange læringen, og overgang fra barnehage til skole er på vei til å bli en universell erfaring for alle barn. Å styrke sammenhengen mellom barnehage og skole er å legge til rette for et helhetlig opplæringsløp som ivaretar enkeltbarnets behov. Det handler både om at et barns læringspotensial ivaretas, støttes og utvikles på et tidlig tidspunkt, og at barnet får mulighet til å bygge videre på kunnskaper og erfaringer fra barnehagen i et videre skoleløp. God

Veilederen anbefaler at:

- Barnehagetiden avsluttes på en god måte og skolen og skolefritidsordningen forbereder seg på å ta imot barnet.
- Barnet blir kjent med skolen i god tid før første skoledag.
- Det er sammenheng og progresjon i læringsinnholdet i barnehage og skole.
- Foreldre godkjenner informasjonsoverføring fra barnehage til skole og har muligheter for aktiv medvirkning i denne.
- Lærere i barnehage og skole har felles møteplasser for forventningsavklaringer, kompetanseutvikling og felles planlegging.
- Kommunen initierer, planlegger, kontrollerer og følger opp samarbeidstiltak gjennom overordnede planer. Planene bør inkludere både kommunale og private barnehager og skoler.
- Barnehage- og skoleeier har det overordnede ansvaret for å legge til rette for samarbeid.

sammenheng skal ivareta barnets behov for trygghet i overgangsprosessen og bidra til at opplæringen tilpasses enkeltbarnet allerede fra første skoledag.

Overgangsprosesser er sårbare

Overganger kan beskrives som en prosess av endringer som barnet og familien erfarer når det beveger seg fra en setting til en annen. Disse overgangene fører til rolleendringer som igjen innebærer endringer i forventninger og krav til barnet. Overganger berører også miljøet rundt barnet, foreldre, familie og venner, og det er sensitive perioder der samspill mellom partene som er involvert får ekstra stor betydning. Det er viktig å erkjenne at overgangsprosesser er sårbare og kan støtte eller svekke et barns utvikling, selvbilde og livskompetanse.

Overganger og raske skiftninger er en del av dagliglivet

Overganger og raske skiftninger er en del av dagliglivet for det moderne barnet. Våre fem-seksåringer har allerede gjort mange erfaringer med overganger i forskjellige sammenhenger, for eksempel fra hjem til barnehage, mellom ulike grupper i barnehagen og mellom ulike fritidsaktiviteter. En økende oppmerksomhet på læring for de yngste barna har ført til større bevissthet om betydningen av kontinuitet i det tidlige lærings- og omsorgstilbudet. Målet er ikke å unngå overganger, for overganger er en del av livet. Målet er å unngå at de blir for store og å legge til rette for at barnet kan mestre dem og komme styrket gjennom dem.

Likheter og forskjeller i barnehage og skole skal tas vare på

I arbeidet med å legge til rette for sammenheng, samarbeid og en god overgang er det viktig at barnehagens og skolens særpreg og ulike mandater opprettholdes. Likheter og forskjeller i barnehage og skole skal tas vare på, samtidig som begge institusjonene har ansvar for å utvikle et samarbeid som ivaretar sammenhengen i barnas opplæringsløp.

God sammenheng skal ivareta barnets behov for trygghet i overgangsprosessen og bidra til at opplæringen tilpasses enkeltbarnet allerede fra første skoledag.

Regelverk og rammebetingelser

Både barnehagen og skolen har ansvar for en god overgang.

Både i rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver og i prinsipper for opplæringen slås det fast at barnehage og skole skal samarbeide til barnets beste. I kapittel 5.1 i rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver heter det:

Barnehagen skal, i samarbeid med skolen, legge til rette for barns overgang fra barnehage til første klasse og eventuelt skolefritidsordning. Dette skal skje i nært samarbeid med barnets hjem. Planer for barns overgang fra barnehage til skole må være nedfelt i barnehagens årsplan (Kunnskapsdepartementet 2006: 53).

Videre i samme kapittel rådes barnehage og skole til å gjensidig informere hverandre om sine virksomheter. Rammeplanen påpeker barnehagens ansvar for å legge til rette for at barna kan ta avskjed med barnehagen på en god måte og glede seg til å begynne på skolen.

I prinsippene for opplæringen (Læringsplakaten) heter det at: *Godt og systematisk samarbeid mellom barnehage og barnetrinn, barnetrinn og ungdomstrinn, ungdomstrinnet og videregående opplæring skal bidra til å lette overgangen mellom de ulike trinnene i opplæringsløpet (Utdanningsdirektoratet 2006: 33).*

På bakgrunn av rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver og prinsipper for opplæringen, har både barnehage og skole et ansvar for å legge til rette for et samarbeid mellom de to institusjonene.

Å stimulere lysten
til å lære bør være
et felles mål.

Ulike læringskulturer i barnehage og skole

Både barnehage og skole er arenaer for lek og læring og har til felles at de skal rette fokus mot likeverd og kvalitet i omsorg og opplæring. Samtidig har de delvis ulike mandat og ulike læringskulturer.

Barnehagen som institusjon har de siste tiårene utviklet seg innenfor en sosialpedagogisk tradisjon der lek, læring, utvikling, oppdragelse og omsorg ses som deler i en sammenhengende helhet. Barnehagen er også formet av en skoleforberedende tradisjon, hvor man går inn for å gi barnet gode forutsetninger for å lykkes i skoleløpet. Innsatsen her har imidlertid i hovedsak skjedd innenfor en sosialpedagogisk forståelsesramme. Skolen som institusjon har derimot tradisjonelt vært mer målstyrt, og i skolen er læringen i stor grad kompetanseorientert. De ulike læringskulturene gir barnehagen og skolen ulike utgangspunkt for pedagogisk arbeid.

Livslang læring

Å arbeide innenfor rammene av disse forskjellene er kanskje den viktigste utfordringen man vil stå overfor i arbeidet med å legge til rette for sammenheng. *Livslang læring* har imidlertid lenge vært et etablert begrep på det pedagogiske feltet. I internasjonal sammenheng har det de siste årene vært fokus på betydningen av å skape gode læringssammenhenger mellom de tidlige pedagogiske tilbudene og grunnskolen. Både innholdet i læreplaner og det praktisk-metodiske arbeidet i barnehage og skole har nærmet seg hverandre i mange land de senere årene.

Best læring når kognitive og emosjonelle utviklingsprosesser skjer samtidig

Et kritisk spørsmål fra barnehageforskning nasjonalt og internasjonalt er om barnehagepedagogikken er i ferd med å dreie fokuset mot at barn må være skoleklare, og at dette kan føre til at man ensidig retter oppmerksomhet mot å forberede

barna for lesing og skriving i skolen. Studier, gjengitt i OECD-rapporten *Starting Strong II* fra 2006, viser imidlertid at de beste læringsresultatene oppnås når kognitive og emosjonelle læringsprosesser går parallelt. Dette går godt sammen med barnehagens sosialpedagogiske tradisjon som vektlegger lek, sosiale ferdigheter og en helhetlig forståelse av læring. Å skape gode og sammenhengende læringsløp er ikke ensbetydende med at barnehagen skal preges av skoleforberedende innhold i betydning av økt fokus på kunnskaps- og ferdighetsmål.

Det er sammenheng mellom rammeplanen og skolens læreplaner

Da rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver ble revidert i 2006, ble det blant annet lagt vekt på å se sammenheng mellom barnehagens rammeplan og skolens læreplaner. Barnehage og skole har ulike mandat, men fagområdene og fagene er i stor grad sammenfallende. Både rammeplanen og skolens læreplaner peker på betydningen av språklig, sosial og kulturell kompetanse. Selv om det er ulike målformuleringer er de syv fagområdene som blir presentert i rammeplanen i stor grad de samme som barn senere vil møte igjen som fag i skolen. Forholdene ligger derfor allerede til rette for god dialog mellom barnehage og skole.

Prosessmål i rammeplanen og kompetansemål i læreplanene

Barnehagens rammeplan og skolens læreplaner har ulike målformuleringer. Å kjenne til de ulike målformuleringene bidrar til utdypet forståelse av hverandres mandat og oppgaver.

I rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver er det formulert *prosessmål* som beskriver hvordan barnehagen skal bidra til å gi barna opplevelser og erfaringer, og hvordan personalet må arbeide for å nå disse målene. Rammeplanen inneholder ikke mål for hva barn skal mestre eller kunne når de forlater barnehagen.

Læreplanene for fag i Kunnskapsløftet inneholder *kompetansemål* som angir hva det enkelte barnet skal kunne etter endt opplæring på ulike trinn.

Man trenger ikke å være like for å samarbeide

Man trenger ikke å være like for å samarbeide, men et godt samarbeid bygger på forståelse og kunnskap om hverandres likheter og særpreg. Det er ikke gitt at ansatte i barnehagen vet hva som skjer i skolen og hvordan lærerne arbeider i klasserommene. Tilsvarende kan lærerne i skolen ha begrenset innsikt i hverdagen og læringssituasjonene i barnehagen. Samarbeidet mellom barnehage og skole vil først og fremst kunne utvikles og styrkes når det skjer i dialog og med gjensidig respekt som grunnlag. En av målsettingene er å bli bedre kjent med hverandres innhold og oppgaver og på den måten lettere kunne se og sørge for sammenheng mellom de to arenaene. Hvis de voksne ser helheten, er det også større sannsynlighet for at barna vil oppleve den.

Vi i skolen vet for lite om hva de har jobbet med i barnehagen før vi tar imot barna. Jeg har savnet å ha kjennskap til barna og hva de kan, for å kunne gi dem bedre oppfølging fra starten.

Bente, lærer

Gode overganger for barnet

Målet må være å skape forbindelseslinjer mellom de to institusjonene slik at det ikke overlates til barnet selv å finne veien i alt det nye det møter.

I samarbeidet er det barnet som er den viktigste aktøren. Derfor må utvikling av tiltak skje med barnets opplevelse og perspektiv som utgangspunkt. Barnet har ofte klare meninger om hva som er viktig å kunne når en skal begynne på skolen, og de bør bli hørt. En vellykket skolestart ut i fra fem-seksåringens perspektiv kan beskrives slik:

Jeg har fått en god avskjed med barnehagen

Å gå over til noe nytt innebærer en avskjed med det gamle. En markering kan være en del av en god avskjed med barnehagen. De fleste barnehager markerer at de eldste barna slutter i barnehagen med en hyggelig aktivitet, som for eksempel en fest eller en overnattingstur.

Jeg har med meg erfaringer fra barnehagen

Det kommende skolebarnet har med seg erfaringer, kunnskap og ferdigheter fra barnehagen på flere områder, som et godt grunnlag for skolestart. Ved at skolen er kjent med og bygger videre på dette kan det bidra til sammenheng og kontinuitet i det tidlige lærings- og omsorgstilbudet. Målet må være å skape forbindelseslinjer mellom de to institusjonene slik at det ikke overlates til barnet selv å finne veien i alt det nye det møter.

Gustav har vært på «bli kjent-treff» på skolen. Tilbake i barnehagen deler han opplevelsen med de andre og uttrykker: Jeg tror det skal bli kjekt på skolen! Jeg vet hvor jeg skal gå, hvor klasserommet er og hvor doen er.

Jeg bevarer gleden ved å begynne på skolen

Samtidig med at barnet får oppleve sammenheng og trygghet, er det viktig å markere selve skolestarten. Den første skoledagen er en milepæl og bør oppleves som dette. Å kjenne sitring, spenning og høytid rundt skolestart er viktig. Skolestart må verken usynliggjøres eller traumatiseres. Å erfare overganger er en del av livet, og første dag på skolen fortjener en markering.

Jeg føler meg trygg på skolen

Forskning og erfaring viser at barn som blir hjulpet i forkant av skolestart med å forstå hva som skjer i skolen, ser ut til å føle seg mer emosjonelt sikre og klare til å møte utfordringen med større trygghet når de begynner. Motsatt vil en uforberedt og usammenhengende start kunne skape vansker som for noen kan strekke seg lenger enn til det første skoleåret.

Det kommende skolebarnet trenger erfaringer, kunnskaper og ferdigheter på flere områder for å kunne mestre det nye best mulig. Å erfare og føle seg tilpass i skolen det første skoleåret kan være avgjørende for barnets trivsel, læring og utvikling videre i skoleløpet. Måten barnet blir introdusert til sitt nye miljø på kan påvirke barnets evne til å takle den nye situasjonen.

Jeg har verdifulle relasjoner i skolen

Når et godt samarbeid ligger til grunn, viser erfaringer at barna møter skolen med større trygghet, de kommer raskt i gang med læringsarbeidet i skolen, de har fått venner på skolen før skolestart og de forholder seg med større trygghet til lærerne fra starten av. Når barnet skal over i nye settinger som skolen, trenger det å være i besittelse av strategier for å kunne skaffe seg venner. Her har foreldre og lærere i barnehage og skole en viktig rolle i å hjelpe barnet med å utvikle nye vennskap. Trygghet er et nøkkelord også i denne sammenheng.

Barnehagebarn bør bli kjent med skole og skolefritidsordning

Erfaring viser at det har stor betydning for barns trygghet ved skolestart at de har rukket å bli litt kjent med skolen de skal begynne på. I denne prosessen er det også viktig at skolen gir uttrykk for sine forventninger til de nye førsteklasingene.

«Bli kjent-treff»

«Bli kjent-treff» eller besøksdager hvor fem- seksåringene i barnehagene besøker elever på første trinn kan ivareta deres behov for å få førstehånds-informasjon fra barn som har skolestarten friskt i minne. «Bli kjent-treff» kan innebære besøk i barnehagen eller felles aktiviteter som turer, teaterbesøk, markeringer, prosjektframlegging, felles aktiviteter etc. For minoritetsspråklige barn kan det være nyttig å ha med tolk eller en kjent person som snakker deres språk på besøkene.

Besøke skolen

Det kan med fordel legges til rette for flere besøksdager hvor besøkene også inkluderer å hilse på rektor, bli kjent med lærer, få vite noe om innhold og arbeidsmåter i skolen, i tillegg til at barnet får et innblikk i skolens fysiske utforming. Mange barn bekymrer seg for hvordan de skal klare å finne klasserommet, skolefritidsordningen og toalettet i et bygg som kan oppleves stort og lite oversiktlig sammenlignet med barnehagen. Å være fortrolig med de fysiske omgivelsene på skolen kan bidra til å skape trygghet for barn i overgangsfasen.

Besøke skolefritidsordningen (SFO)

Mange barn og foreldre kjenner ikke til særpreg, innhold og opplegg i SFO. For de fleste barna er SFO det første de møter om høsten når de skal begynne på skolen. Overgangen fra å være blant de *eldste* i barnehagen til å bli *ynget* i en myldrende skolefritidsordning kan være stor. Derfor bør fem-seksåringenes besøk på skolen også omfatte SFO.

Thomas har akkurat begynt på skolen og besøker barnehagen utpå høsten. Han sykler på trehjulsykkel rundt barnehagen og utbryter høyt til de ansatte: Fy søren som eg har sakna denne barnehagen!

*På skolen har
de friminutt også.
Det er sånn at vi må
ut – så må vi inn.
Sissel, 5 år*

Fadderordninger

I løpet av det første skoleåret er det mange skoler som bruker ulike opplegg for fadderordninger. Det kan være godt for barnet å starte skolegangen med støtte fra en som kjenner skolen fra før, og fadderordningen kan hjelpe barnet med å etablere og utvikle nye vennskap.

Ansatte blir også kjent med hverandre

Når man legger til rette for at barnehagebarn blir kjent med skole og SFO, vil det også bidra til kontakt mellom ansatte i de ulike institusjonene. I voksenkontakten kan informasjon og erfaringer utveksles, og slik kan «bli kjent-treff» også bidra til økt forståelse for hverandres innhold og arbeidsmåter, mandat og særpreg. Ansatte i skole og SFO bør også besøke barnehagen for å bli kjent med den læringstradisjonen barna kommer fra.

Foreldrene må også med

Familiens støtte gir barnet kontinuitet og trygghet i overgangen

I situasjoner som er preget av endringer søker vi kontinuitet. Derfor er familiens støtte, engasjement og kunnskap sentralt i overgangen fra barnehage til skole. Informerte, positive og deltakende foreldre kan bidra til å trygge og motivere barnet, slik at det møter skolen med pågangsmot og entusiasme. Det er sammenheng mellom nivået på kommunikasjonen mellom hjem og skole og hvordan barnet finner seg til rette emosjonelt og sosialt. Når foreldrene opplever trygghet i den nye situasjonen, blir de også bedre i stand til å støtte sine barn i overgangen.

Foreldrene skal gis gode muligheter til å delta

Ofte opplever foreldre at det er stor forskjell på å samarbeide med personalet i barnehage og skole. I barnehagen har man daglig uformell kontakt ved levering og henting. I skolen kan kontakten bli begrenset til konferansetimer og avslutninger. Både barnehagen og skolen har som oppgave å bidra til god kommunikasjon, slik at foreldre blir aktive, støttende og positive samarbeidspartnere. Foreldre må få informasjon om skolens forventninger om medvirkning og samarbeid, og skolen må lytte til foreldrenes forventninger. Når man åpner for at informasjonen er gjensidig, og foreldre opplever å bli tatt på alvor, skaper det en trygg atmosfære. Dette gir igjen rom for at foreldre tør å komme med sine spørsmål og forslag. Det er viktig at foreldre får god informasjon om juridiske, praktiske, strukturelle og innholdsmessige sider ved skolen. Dette gjelder særlig dersom det er første gang de har barn i skolen.

Minoritetsspråklige barn

For noen minoritetsspråklige barn og foreldre kan overgangen fra barnehage til skole og selve skolestarten by på særlige utfordringer. Minoritetsspråklige barn og foreldre kan ha behov for særlig støtte og veiledning, spesielt hvis det er første gang foreldrene har barn i skolen. Noen minoritetsspråklige barn vil ha behov for spesiell tilrettelegging når det gjelder språk, og foreldre må få god informasjon om hvordan skolen tilrettelegger for dette. Ordninger og føringer rundt religiøse og kulturelle særpreg må også inngå i forventningsavklaringene. Både barnehagen og skolen må ta hensyn til at foreldre har ulike forutsetninger for å forholde seg til skriftlig informasjon på norsk, og det er viktig at den skriftlige informasjonen kommuniseres på en god og forståelig måte. I områder med høy andel minoritetsspråklige barn bør barnehagen og skolen vurdere å oversette noe av den skriftlige informasjonen til andre språk. Det bør også vurderes å bruke tolk både i møter med barnet, foreldrene og de ansatte når språklige forutsetninger kan vanskeliggjøre et godt samarbeid.

Mange misforståelser kan unngås dersom en tar seg tid til forventningsavklaringer.

Foreldrene ser nå i større grad verdien i samarbeidet mellom barnehagen og skolen og er ikke så opptatt av at skolen ikke skal vite, de forstår at informasjon og samarbeid skaper trygghet for barnet.

Tore, lærer

God informasjon om hvert barn før skolestart

At skolen får god informasjon om hvert barn før skolestart kan bidra til at skolen bedre kan legge til rette for individuelle læringsløp allerede fra skolestart. Informasjonen fra barnehagen må ha fokus på hva barnet kan og mestrer og på hva det kan trenge særskilt støtte til. Barnehagen kan også gi skolen informasjon om hva barna har opplevd, lært og gjort i barnehagen. Dersom barnehagen skal gi informasjon om enkeltbarn, skal foreldrene samtykke i dette.

Foreldres rolle ved overlevering av informasjon

Foreldre har en lovfestet rett og plikt til å ta avgjørelser på vegne av barnet, jf. barneloven § 30. Overgangen fra barnehage til skole skal skje i nært samarbeid med barnas hjem, og foreldrene må være med å legge premissene for informasjonsoverleveringen. De må få innsyn i og avgjøre hvilken informasjon som følger barnet over i skolen. Foreldrene skal inviteres til å delta på møter som dreier seg om informasjon om sitt eget barn.

Ulike måter å utveksle informasjon

Utvexling av informasjon fra barnehage til skole kan blant annet skje skriftlig fra barnehage til skole, som samtale mellom barnehage, skole og foreldre eller gjennom overføring av dokumentasjon om barnets virksomhet i barnehagen. Barnehagens dokumentasjon kan gi skolen informasjon om hva barna har opplevd, lært og gjort i barnehagen. Mange kommuner har gode erfaringer med å

overføre dokumentasjon fra barnehage til skole, for eksempel gjennom mapper som viser barns utvikling og produkter. Det er viktig at barnet selv får ta del i utvelgelsen av den dokumentasjonen som skal følge med til skolen. Den enkelte barnehage står fritt til å velge metoder og omfang for dokumentasjonen, så lenge det utføres i tråd med foreldrenes samtykke.

Etiske og juridiske vurderinger

Informasjonsutvekslingen må knyttes til etiske og juridiske vurderinger. Lærere i barnehage og skole må ta i betraktning den kontekst barnet står i, og barnets funksjonsnivå i barnehagen kan ikke uten videre forventes i skolen. Rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver er klar på at barns måloppnåelse normalt ikke skal vurderes opp mot fastsatte kriterier. Det kan være problematisk å videreformidle ferdigproduserte sjekklister og kartleggingsverktøy over enkeltbarns grad av måloppnåelse innenfor ulike områder. Det beste er om barnehagen, sammen med foreldrene, formidler barnets sterke sider og generelle funksjonsnivå til skolen og gir skolen omfattende informasjon om hva barnehagen som helhet har arbeidet med faglig og pedagogisk.

Informasjonen fra barnehagen må ha fokus på hva barnet kan og mestrer og på hva det kan trenge særskilt støtte til.

Sammenheng for barn fra barnehager som bygger på samisk språk og kultur

Skoler som tar i mot barn fra barnehager med samisk tilbud, bør forberede seg i forhold til hvordan disse barna skal fortsette sin samiske språkutvikling i en norsk klasse. Opplæringslova gir alle grunnskoleelever i samiske forvaltningsområder rett til opplæring i og på samisk. Samisk språkkinnlæring må inngå i skolens prinsipper og strategier i arbeidet for tospråklighet.

Sammenheng for barn med behov for særskilt tilrettelegging og oppfølging

I prinsippet er det de samme målene og tiltakene for god sammenheng og vellykket overgang som gjelder for alle barn. Målet er å sikre kontinuitet i den individuelt tilpassede læringen. For barn med behov for særskilt tilrettelegging og oppfølging kan endringene i forbindelse med skolestart representere en særlig utfordring. Barnet skal møte særlige initiativ fra skolens side, slik at det kan nyttiggjøre seg et stimulerende og tilrettelagt opplæringstilbud. Foreldre og barn skal slippe å oppleve utstøtende og stigmatiserende holdninger.

Klare og forutsigbare rammer for barnet

Det er ekstra viktig at barn i en vanskelig situasjon opplever omsorg, forutsigbarhet, trygghet og sammenheng i overgangen. Derfor må skolen gjøre seg godt kjent med enkeltbarnet, ikke bare med diagnosen eller eventuelle behov for spesiell tilrettelegging. Alle barn, og spesielt barn med sansetap og barn med atferdsproblem, profitterer på rammer som er forutsigbare og klare.

Involvere skolen i god tid før skolestart

I rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver heter det at *Dersom det er behov for omfattende tilrettelegging, må samarbeidet etableres i god tid før barnet begynner i skolen* (Kunnskapsdepartementet 2006: 53). Fordi barn med nedsatt funksjonsevne kan kreve særlige tiltak, blir planleggingen av skolestart mer omfattende. Dette representerer utfordringer, også som følge av at flere aktører ofte er involvert. Derfor er det viktig at skolen involveres i god tid før skolestart. En særlig utfordring er å klargjøre så tidlig som mulig hvem som skal ha ansvaret for barnet i den daglige skolesituasjonen.

Planlegge tilrettelegging tidlig

Tilrettelegging kan være av fysisk karakter (ramper, heis etc.). Det kan også dreie seg om å sikre nødvendig kompetanse innen alternativ kommunikasjon, tegnspråk, medisiner og bestemte spesialpedagogiske arbeidsmåter. I noen tilfeller bør samarbeidet starte tre til fire år før barnet skal begynne i skolen dersom skoletilbudet skal være tilstrekkelig tilrettelagt når barnet begynner.

Ansvarsgruppas rolle i overgang og oppstart

I en del tilfeller opprettes det en ansvarsgruppe rundt et barn med særskilte behov. Der det er opprettet en slik ansvarsgruppe, bør denne ha ansvaret for å sikre overgangen og oppstarten. Målet med ansvarsgruppe er å samordne tiltakene og planene for å gi et helhetlig tilbud til barnet og familien. Det bør utarbeides en plan for overgangen, hvor det avklares hvem som har ansvar for hva, når og hvordan. Ansvarsgruppa bør også ha ansvar for møter om overgangen mellom barnehage og skole.

Foreldre er samarbeidspart i møter om overgang

I møter om overgang er foreldrene en viktig part sammen med barnehage, skole, PPT, eventuelt helsestasjon, barnevern og andre instanser. Foreldrene kjenner barnet best og vet hva barnehagen og skolen må ta hensyn til både i overgangssituasjonen og i det videre læringsløpet. Foreldrene bør slippe å forholde seg til mange ulike instanser, men møte et koordinert og handlingsrettet tiltaksapparat.

Sakkyndig vurdering fra PPT

For et barn i barnehagen som har hatt enkeltvedtak om spesialpedagogisk hjelp etter § 5.7. i opplæringslova, lager PPT en sakkyndig vurdering som grunnlag for enkeltvedtak som gjelder skolen (jfr. § 5.1). Dette må skje i samråd med foreldrene. Det vil da vurderes om barnet vil ha behov for spesialundervisning. Det er viktig å legge opp til gode rutiner slik at det aktuelle barnet kan få ivaretatt sitt eventuelle behov for spesialundervisning fra skolestart. Når barnets behov i skolen blir vurdert av skolen og PPT, er det også viktig å se hen til barnets situasjon før det har begynt i skolen, og eventuell spesialpedagogisk hjelp som barnet har fått tidligere.

Barn med individuell plan (IP)

Noen barn har individuell plan (IP). Dette gjelder barn med behov for langvarige og koordinerte helse- og/eller sosiale tjenester, jf. forskrift om individuell plan av 23.12.2005 nr. 1839. Målet med IP er at barnet skal få et helhetlig og samordnet tjenestetilbud som er tilpasset individuelle behov og mål. I barnets IP er tiltak og behov satt i system over tid. Fremtidig læringsløp og barnets og foreldrenes visjoner og ønsker er nedfelt i planen. Individuell plan vil derfor være et viktig verktøy for å legge til rette for en god overgang fra barnehage til skole for de barna det gjelder.

Tilrettelegging av samarbeid og sammenheng – aktørenes roller

Kommunen bør ha et overordnet ansvar for å koordinere samarbeidet mellom de forskjellige barnehagene og skolene, slik at det legges til rette for en best mulig gjennomføring.

Kommuner, barnehage- og skoleeiere, barnehager og skoler og staten ved fylkesmannen er alle aktører som på ulike måter kan være med på å realisere målet om god sammenheng i opplæringsløpet og god overgang fra barnehage til skole.

Kommunens rolle

Kommunen er lokal barnehagemyndighet og skal drive veiledning, oppfølging og tilsyn for å påse at barnehagene drives i tråd med gjeldende regelverk. Kommunen er på den ene side barnehagemyndighet for både kommunale og private barnehager og på den andre siden både barnehage- og skoleeier. I mange kommuner utgjør private barnehager over halvparten av barnehagetilbudet, mens antall privatskoler er svært lavt. Kommunens rolle er altså kompleks og sammensatt når det gjelder å legge til rette for gode overganger mellom barnehage og skole.

God skolestart uavhengig av om barnet går i kommunal eller privat barnehage

Kommunen har et overordnet ansvar for å se til at alle kommunens barn får en god overgang fra barnehage til skole. Om et barn går i privat eller kommunal barnehage, og om barnet skal i offentlig eller privat skole, bør ikke ha konsekvenser for det å skape sammenheng og en god skolestart for barnet.

En god hjelp kan være et informasjonsopplegg på nettsiden til kommunen, som er særlig knyttet til skolestart, og som viser hvor foreldre kan søke råd og veiledning.

Samarbeid konkretiseres i overordnede planer i kommunen

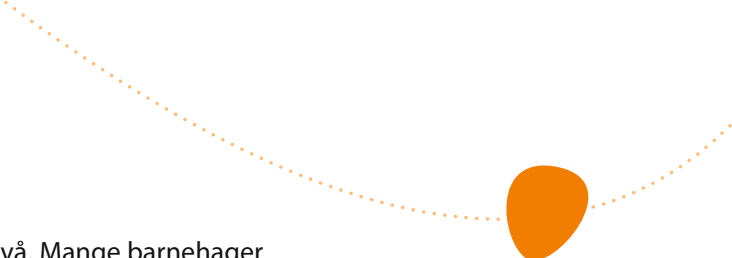
Kommunen kan konkretisere samarbeidet i kommunens eksisterende helhetlige planleggingsvirksomhet eller i egne overordnede planer. Planen bør angi mål for arbeidet og beskrive hvilke virksomheter og tjenester som er involvert. Videre bør den omhandle generelle rutiner om samarbeid mellom de ulike tjenestetilbudene og spesifikke rutiner for barn som krever spesiell tilrettelegging. Planene bør også si noe om hvordan foreldre skal informeres og involveres og inneholde tiltak for å kunne oppdage barn som trenger ekstra hjelp og støtte. En overordnet plan kan også si noe om hvordan kommunen vil sikre sammenhengen i barnets læring i fagområder og fag for barnehage og skole.

Informasjon på internett

Foreldre kan ha mange spørsmål og bekymringer når barn skal begynne på skolen. En god hjelp kan være et informasjonsopplegg på nettsiden til kommunen, som er særlig knyttet til skolestart, og som viser hvor foreldre kan søke råd og veiledning. Her kan man med fordel vise til Foreldreutvalget for grunnskolen (FUG) sin hjemmeside, der det finnes mye nyttig informasjon. God informasjon på kommunens nettsider kan også ivareta informasjonsbehovet for familier som nettopp har flyttet til kommunen og som har barn i skoleklar alder.

Kommunen bør ha et overordnet ansvar for logistikken i overgangen mellom barnehage og skole

Kommunen som barnehagemyndighet og skoleeier har ansvar for å legge premiser for samarbeid mellom barnehage og skole. Det bør gis nødvendige føringer

for det arbeidet som skal skje på barnehage- og skolenivå. Mange barnehager har barn som skal til flere forskjellige skoler, og tilsvarende mottar mange skoler barn fra flere barnehager. Kommunen bør derfor ha et overordnet ansvar for å koordinere samarbeidet mellom de forskjellige barnehagene og skolene, slik at det legges til rette for en best mulig gjennomføring. Kommunen bør også legge til rette for kontakt mellom styrer og rektor i samme opptaksområder/kretser.

Tids- og ansvarsfestede planer

Planer med klare mål som tids- og ansvarsfester arbeidet er et viktig verktøy når det gjelder å sette samarbeid, sammenheng og god overgang på dagsorden. Planene vil bidra til at dette arbeidet blir en del av virksomhetenes ordinære oppgaver og gir nødvendig kontinuitet.

Motivere og sette på dagsorden

Kommunen som lokal barnehagemyndighet og skoleeier har som oppgave å sette sammenheng og overgang på dagsorden og å motivere virksomhetene til å finne fram til sine egne tiltak. Et virkemiddel kan være å arrangere konferanser, felles samlinger eller kurs. En annen mulighet kan være å etablere faglige forum, nettverksgrupper eller samarbeidsgrupper der lærere fra barnehager og skoler møtes. Et faglig forum på tvers av ulike institusjoner kan skape større forståelse for arbeidet som gjøres i de to ulike institusjonene. Videre kan det gi rom for faglige diskusjoner der tema for eksempel kan være læring i barnehage og skole, lekens betydning, sammenheng mellom språkstimulering og leseopplæring, begrepstrening og forberedende matematikkopplæring. For å sikre et likeverdig tilbud for alle barn bør kommunen tilrettelegge for at alle barnehager og skoler inkluderes i tiltakene.

Ansatte i barnehage og skole har ansvar for å samarbeide om å gjøre nytte av alle ressurser som kan være med på å gjøre barnet beredt til skolestart.

Barnehagens og skolens rolle

Ansaret for den praktiske gjennomføringen ligger i den enkelte barnehage og skole. Ansatte i barnehage og skole har ansvar for å samarbeide om å gjøre nytte av alle ressurser som kan være med på å gjøre barnet beredt til skolestart. Dette innebærer også et ansvar for å klargjøre hva skolen trenger for å være beredt til å ta imot barnet og foreldrene.

Forankring i ledelsen

En viktig faktor for å få til utvikling og endring er initiativ fra og forankring i barnehagens og skolens ledelse. Ledelsen må beskrive utfordringer og være med på å utforme virkemidlene. Først da får endringene gjennomslagskraft og større varighet. Behovet for tydelig og kraftfullt lederskap er en forutsetning for lærende organisasjoner, og dette understrekes blant annet i Stortingsmelding nr. 30 (2003–2004) *Kultur for læring*.

Både styrer og rektor har ansvar for å sette samarbeid mellom barnehage og skole på dagsorden og følge opp samarbeidet mellom institusjonene.

Det bør settes av tid slik at lærere i barnehage og skole faktisk kan samarbeide lokalt og ha gode rammer og rutiner rent praktisk.

Tid til samarbeid

Den enkeltfaktor som i størst grad er avgjørende for et vellykket samarbeid, er prioritering av tid for lærere i barnehage og skole til å møtes om planlegging av læringsinnhold og gjennomføring av overgangsmøter. Det må settes av tilstrekkelig tid, både til kompetansetiltak og interne klargjøringer. Det bør også settes av tid slik at lærere i barnehage og skole faktisk kan samarbeide lokalt og ha gode rammer og rutiner rent praktisk. Samarbeidet bør forankres i barnehagens og skolens års- og virksomhetsplaner, og disse planene bør utveksles mellom institusjonene.

Felles forståelse og målsetting

Verdiene som overgangsarbeidet bygger på, bør nedfelles i hele barnehagens og skolens kultur og strategier. Dette forutsetter et tett og aktivt samarbeid mellom barnehage og skole hvor begge parter får økt innsikt i hverandres egenart og oppdrag. Målet er å få en felles forståelse og målsetting for arbeidet. Å komme frem til dette grunnlaget innebærer at ansatte i barnehage og skole må møtes og drøfte sentrale begrep som læring og lek og definere hva samarbeidet innebærer.

Klargjøre mål, fokus og progresjon for fagområder i barnas læring

Lærere i barnehage og skole bør også møtes for å sikre sammenheng og progresjon i læringsinnholdet. Mål og progresjon for fagområdene i rammeplanen og for skolens fag bygger på hverandre, og arbeidet består i å sikre godt samsvar mellom plan og praksis. Grunnlaget må være rammeplan, læreplan og lokale planer.

Tidlig avklaring av hvem barnet skal møte i skolen

At barnet og foreldrene vet hvem de vil møte i skolen, danner et godt utgangspunkt for trygghet og forutsigbarhet. Noe av det som barnet og foreldrene tidlig ønsker å vite, er hvilke elever barnet skal gå sammen med og hvilken lærer eller hvilke lærere barnet skal ha.

Fylkesmannen

Fylkesmannen har ansvar for å formidle nasjonal politikk til aktørene i sektoren lokalt. I en nasjonal satsing for å videreutvikle samarbeid og sammenheng i overgang mellom barnehager og skoler vil fylkesmannen kunne ha en pådriverrolle.

Fylkesmannen skal føre tilsyn med kommunen som barnehagemyndighet og som skoleeier. Som tilsynsmyndighet vil veiledning om gjeldende regelverk, samt kontroll med etterlevelse av dette, være et viktig anliggende for fylkesmannen. Kommunale rutiner for overgang mellom barnehage og skole skal være i tråd med forutsetninger i lov om barnehager, opplæringslova og forskrifter.

Til slutt

Denne veilederen har skissert rammer for arbeidet med å legge til rette for at barn skal oppleve et helhetlig og individuelt tilrettelagt opplæringsløp. Når barnet forlater barnehagen, skal det oppleve motivasjon for videre læring i skolen. Å oppleve sammenheng mellom barnehagen og skolen og trygghet i en ny hverdag, bidrar til tro på egne krefter i møte med andre barn, læringsmiljøet, lærerne og læringsarbeidet i skolen.

Grunnleggende kunnskaper og ferdigheter er nødvendig for å lykkes som individ og for å fungere i skole, samfunns- og yrkesliv senere. I et samfunnsperspektiv er samarbeid mellom barnehage og skole nødvendig for å sikre gode læringsresultater og sosial utjevning.

Veilederen er utarbeidet i samarbeid med Anita Berge ved Universitetet i Stavanger og Sigurd Aukland fra Klepp kommune.

Grunnlagsdokumenter

- St.meld. nr. 27 Barnehage til beste for barn og foreldre (1999–2000)
- Kvalitetssatsingen Den gode barnehagen (2001–2003), Barne- og familiedepartementet
- Kompetanseberetningen Bedre føre var enn etter snar? Læring før skolealder (2003) Utdannings- og forskningsdepartementet
- St.meld. nr. 30 Kultur for læring (2003–2004)
- NOU 2003:16 I første rekke. Forsterket kvalitet i en grunnopplæring for alle
- St meld.nr.16 ...og ingen sto igjen. Tidlig innsats for livslang læring (2006–2007)
- Kompetanse i barnehagen. Strategi for kompetanseutvikling i barnehagesektoren (2007–2010), Kunnskapsdepartementet 2007
- NOU 2007:6 Formål for framtida – formål for barnehagen og opplæringen

Litteraturliste

Berge, A. og Alvestad, M. (2007). Å bygge bro mellom barnehage og skole. I: Moser, T. og Røthle, M.(red.): *Ny rammeplan – ny barnehagepedagogikk?* Oslo: Universitetsforlaget.

Brostrøm, S. and Wagner, J. T. (2003). Transition in context: Models, Practicalities and Problems. I: Brostrøm S. and Wagner, J. T. (eds.): *Early Childhood Education in Five Nordic Countries – Perspectives on the Transition from Preschool to School.* Århus: Systime Academic.

Brostrøm, S. (2002). Communication and continuity in the transition from kindergarten to school. I: Fabian, H. and Dunlop, A. (eds.): *Transition in the early years – debating continuity and progression for children in early education.* London: RoutledgeFalmer.

Brostrøm, S.(2001). *Farvel børnehavn – hej skole! Undersøgelser og overvejelser.* Århus: Systime.

Dolva, A. og Aalandslid, M. (red). (2006). *Skolestart med muligheter – om overgangen fra barnehage til skole for barn med Downs syndrom.* Bergen: Skaug forlag.

Fabian, H. (2002). Empowering children for transition. I: Fabian, H and Dunlop, A (ed.): *Transition in the early years – debating continuity and progression for children in early education.* London: RoutledgeFalmer .

Fabian, H. and Dunlope A.-W. (2002). Introduction. I: Fabian, H and Dunlop, A-W (eds.): *Transition in the early years – debating continuity and progression for children in early education.* London: RoutledgeFalmer.

Fylkesmannen i Rogaland (2006). *Barnehage + skole = sant! Sluttrapport fra prosjektet.* Fylkesmannen i Rogaland: Utdanningsavdelinga.

Johansson, I. (2002). Parents' views of transition to school and their influence in this process. I: Fabian, H. and Dunlop, A-W. (eds.): *Transition in the early years – debating continuity and progression for children in early education.* London: RoutledgeFalmer.

Klepp Kommune (2006): *Rapport: «Barnehage + skole er sant!»* Klepp Kommune : Etat for oppvekst.

Kunnskapsdepartementet (2006). *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver.* Oslo

Lillemyr, O.F. (2004). *Lek, opplevelse og læring i barnehage og skole.* Oslo: Universitetsforlaget.

Løge, I.K., Bø, I., Omdal, H. og Thorsen, A. A. (2003). *Hva skjer ved overgangen barnehage skole? Tverrfaglig samarbeid rundt skolestart – teori og evaluering.* Stavanger: Høgskolen i Stavanger, Senter for atferdsforskning.

Os Kommune (2006). *Prosjektrapport Barnehage + skole = sant 2004–2006.* Os

OECD (2006). *Starting Strong II – Early Childhood Education and Care.* Paris: Organization for Economic Co-operation and Development.

Pianta, R. C, and Kraft-Sayre, M. (2003). *Successful kindergarten transition. Your guide to connecting children, families & schools.* Baltimore: Paul H. Brooks Publishing Co.

Stord kommune (2006). Sluttrapport – Stord kommune «Barnehage + skole = sant». Stord

Stortingsmelding nr. 30 (2003/2004). *Kultur for læring.* Oslo: Utdannings- og forskningsdepartementet.

Time kommune (2006). *Sluttrapport Prosjektet «Barnehage + skole = SANT».* Bryne

Utdannings- og forskningsdepartementet (2005). *Kunnskapsløftet – læreplan for grunnskolen og videregående opplæring.* Oslo: Utdannings- og forskningsdepartementet.

Foto:

Side 10–11, 23, 26: © Sveinung Bråthen

Side 12: © iStockphoto/LPETTET

Side 14–15: © Scanpix Norway/Berit Roald

Side 17, 20, 29: © Solveig Helene Aksnes

Side 18: © Scanpix Creative/Veer/Lisa Pines

Side 24–25: © Luth/Maskot

Utgitt av:
Kunnskapsdepartementet

Offentlige institusjoner kan bestille flere
eksemplarer av denne publikasjonen fra:

Departementenes servicesenter

Post og distribusjon

E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no

Telefaks: 22 24 27 86

Oppgi publikasjonskode: F-4248 B

Design/layout: Departementenes servicesenter

Forsidefoto: Scanpix Norway/Berit Roald

Trykk: Merkur Trykk AS 06/2008 – 13 000

